

ÚJ ÉSZJÁRÁSOK

A racionális gondolkodás ereje és korlátai
Tericum Kiadó 2001

„A nagymesterek intelligensebben tévednek, mint ahogy másoknak igazuk van.”
„A laikus fejében sok lehetőség kínálkozik, a mesterében csak kevés.”

Gondolkodó lényként határozzuk meg magunkat, és valóban, életünk legtöbb területén nélkülözhetetlen a konstruktív, hajlékony, rugalmas gondolkodás képessége. Minden bizonnyal ez az a képesség, amelyet a legkevésbé lehet nélkülözni a gazdasági életben is, akár a cégvezetésben, akár az ügyletek felépítésében és megvalósításában. Gondolkodó lényként határozzuk meg magunkat, és mégis, a legtöbbünk döbbenetesen keveset tud a gondolkodás mikéntjéről, stratégiáiról, technológiáiról. Önmagunkról is keveset tudunk e téren, hát még másokról. A kapcsolataink sikeres kezeléséhez a magán- és a közéletben, valamint az üzleti ügyeinkben egyaránt elengedhetetlen, hogy képesek legyünk követni mások gondolkodásmódját és beilleszkedni abba. A marketing munkának pedig egyenesen ez a legfontosabb pillére. A legtöbbünk még sincs birtokában az ehhez szükséges tudásnak. Képtelenség, mégis úgy van, hogy az életre és a szakmákra készülve rengeteg dolgot megtanulunk, de kevesen vannak közöttünk, akik tudatosan tanultak gondolkodni, és

megtanulták érteni és elemezni mások gondolkodásmódját. Tragikus hiba, amelyért jóval gyakrabban és sokkal többet fizetünk, mintsem gondolnánk.

Mérő László könyve ahhoz kínál igen értékes segítséget, hogy közelebb kerüljünk annak megértéséhez: valójában hogyan is működik a gondolkodásunk. Tudnunk kell, hogy – az egyik fejezet-címét idézve – sokféle formája van az okosságnak. Talán meghökkenítő, de ennek az ismereteknek mindenekelőtt abban vesszük hasznát, hogy jobban megértsük önmagunkat. Példa erre a probléma, amellyel rögtön az előszóban szembesít bennünket a szerző. Ha hímneműek vagyunk és az európai kultúrkörben szocializálódunk, akkor szeretjük azt hinni magunkról, hogy a gondolkodásunk alapvetően racionális és logikus, továbbá ezzel a feltevéssel kezelünk másokat is. Mérő kiindulásként megmutatja, hogy a megértéshez túl kell lépnünk ezen az értékrenden, és a gondolkodás másfajta kereteit is vizsgáljunk kell. Meg kell ismernünk és értenünk azokat a gondolkodási stratégiákat és technológiákat is,

amelyek részben-egészben más alapokra támaszkodnak, mint amit mi hűvös racionalitásként és szigorú logikaként becsülünk. Valójában nagyon is gyakran találkozhatunk ilyenekkel – például az olyan döntések esetében, amelyeket valaki bevallottan vagy kiérezhetően sokkal inkább megérzés, mintsem hűvös és alapos mérlegelés nyomán hozott meg.

Az „észjárások” sokszínűségének ismerete nem csupán ahhoz hasznos, hogy át tudjunk lépni a nemek és a kultúrák közötti különbségeken. Gondolkodásmódbeli szakadékok szakmák között is tátonganak. A műszaki tudományok művelője többnyire más hozzáállással eleméz, mint pl. egy közigazda, hiszen az utóbbinak gyakran bele kell törődnie, hogy kevésbé egzakt információkkal is beérje, mind a vizsgált mechanizmusokat, mind a tényeket illetően. Hasonlóképpen igaz ez a matematikus és a pszichológus „észjárása” közötti különbségre is – ezért kiemelését érdemel, hogy Mérő, akinek a matematika az „anyanyelve”, sok éve kutató pszichológusként dolgozik, így mindkét gondolkodásmódban otthon van.

Mérő e műve igencsak magas olvasmány, nem az a fajta, amelybe csak úgy felületesen bele-belekapkodhatunk. Gondolatmenetei figyelmet követelnek, viszont nagyon meghálálják a követésükre fordított időt és energiát. A könyv az emberi gondolkodásra vonatkozó ismeretek és az összefüggések sokrétűségének fantasztikus világát tárja elénk, széles horizontot nyitva az élet és a tudományok legkülönbözőbb területeiről hozott példák segítségével. Elolvasásának hozadéka így sokkal több, mint amit a tárgya alapján gondolnánk. Sokféle ismerettel gazdagít, és sokfelé indíthatja el érdeklődésünket.

Mérő izgalmas, és gyakorta tekervényes tanulmányutakra visz a gondolkodással kapcsolatos ismeretek világába, olyan tájakra, mint például a gondolkodás szintjei, a megismerési és gondolkodási sémák, a szakmai gondolkodás, a mesterséges intelligencia, a racionalitás korlátai, a misztikus gondolkodás. Azt nem állítanánk, hogy a könyv minden részében könnyen adná át magát az olvasónak. Példák erre a heurisztikákról, valamint a metaszintekről szóló részek – feltehetően jó néhányan lesznek, akiknek csak némi küszködés árán sikerül teljesen átlátniuk az ott vázoltakat. Ugyanakkor a könyv révén az olvasó szellemi kalandok egész sorát élheti át, és ezek mind-mind ahhoz segítenek, hogy tágítsuk a látókörünket és a megértési képességünket.

Azok számára, akik csak az ún. nyugati civilizáció hagyományos gondolkodásmódját és rendszereit ismerik, új és meghökkentő világot tár fel például a zenről szóló rész. „Sok út vezet a nirvánába, és ezek némelyike akár a tiszta racionalitás valamelyik formája is lehet.”, jegyzi meg Mérő. A zen viszont a logikai szélsőségig vitt holizmus. Nem egyszerűen arról van szó, hogy az egész több mint a részek összege, hanem értelmetlen dolog részekről beszélni. Nincsenek szavak – de mi lehet a szavakon túl? A szavakon végképp, tökéletesen túljutni szavakkal kifejezhetetlen élmény... Mérő bemutatja egy zen koan két egymástól nagyon eltérő fordítását, majd hozzáfűzi: „*pimaszság, sőt zentelenség lenne összehasonlító elemzésnek alávetni a két fordítást.... Éppen az a koan lényege, hogy szavakkal úgysem lehet kifejezni a lényegét és a hallgatás sem alkalmas eszköz.*”

Másik példaként említi Gödel tételét, amely megrendítő élmény lehet annak, aki szeret belekapaszkodni a hűvös logika erejébe, és amely talán az első olyan eredmény a logika történetében, amelyen a nagy Arisztotelész – Mérő szerint – komolyan meglepődött volna. A tétel következménye Mérő szavaival az, hogy ha a logikánkkal minden igazságra nyitottak akarunk maradni, akkor szükségyszerű a vonatkoztatási keretek változtatása, azaz a zárt logikai rendszerből való kilépés. A gödeli

probléma megjelenésére élő és éles, mindennapi példa, hogy egy zárt hierarchiában – legyen az cég, vagy másmilyen szervezet – felfelé haladva ki ellenőrzi az ellenőrzőket?

Mérő szuverén gondolkodó, aki mer eretnek is lenni. Jellemző erre a következő kis eszmefuttatása. „*A tudomány alapjában véve úgy viselkedik, mint a részeg ember, aki nagyon keres valamit az utcai lámpa alatt. Azt mondja, a kulcsát keresi, amelyet pár méterrel odébb vesztett el. Akkor hát miért itt? Mert itt van világos. A tudomány viselkedése mégsem logikátlan. Sok példát látunk a történetében arra, hogy ha elég alaposan sikerül megismerni a világos helyek környékét, abból egészen jó következtetéseket lehet levonni a sötét területek tulajdonságaira is. Többnyire sokkal jobbakat, mintha támpontok nélkül botorkálnánk a sötétben.*” Nem biztos, hogy ebben teljesen igaza van, sőt az is lehet, hogy komoly érvek hozhatók fel állítása ellen. Az innovációk jelentős része például bizonyosan annak köszönheti létét, hogy világra hozói nem a lámpa alatt keresgéltek, hanem ki mertek lépni a sötétbe. Biztos viszont az is, hogy mint e mű minden részletén, ezen is érdemes elgondolkodni, és akármire is jutunk, fejlődni fog a gondolkodási képességünk.

Kétség sem férhet ahhoz, hogy ezt a könyvet érdemes elolvasni.

Osman Péter

